

Феннич В.П. Функції доказових презумпцій. *Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез Міжнародної наукової конференції “Шості осінні юридичні читання”* (м. Хмельницький, 26-27 жовтня 2007 року): У 3-х частинах. – Частина друга: Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний процес. Трудове право. Право соціального забезпечення. Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2007. С. 268-270.

ФУНКЦІЇ ДОКАЗОВИХ ПРЕЗУМПЦІЙ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Проблемами функцій правових презумпцій займалися відносно не велика кількість вчених [5, 128-153; 8, 82-152]. Найбільш розгорнуту викладку функцій правових презумпцій дає в своїй монографії Ю.А. Серіков: зокрема, досліджує поняття процесуальних функцій, вивчає презумпцію як об'єкт процесуальних функцій та систематизує функції матеріально-правових та процесуальних презумпцій. Інші автори, яких є переважна більшість, говорять не про функції правових презумпцій, а про їх значення [1, 75-85] або властивості, де останні диференціюють по відношенні до матеріально-правових та процесуальних презумпцій [6, 22-42].

Доказова презумпція як різновид правової під час свого застосування здійснює беззаперечний вплив на цивільний процес, де виявлення напрямків такого впливу допоможе визначити роль та місце доказових презумпцій в цивільному судочинстві та покаже динаміку цього правового явища.

Авторська позиція полягає в тому, що за доказовими презумпціями слід визнати існування наступних функцій: 1) функції перерозподілу обов'язків по доказуванні в цивільній справі між сторонами; 2) функції визначення фактів предмету доказування; 3) функції визначення порядку застосування правової норми; 4) функції процесуальної економії.

Обсяг роботи не дає можливості навіть загально розглянути всі виділені функції, а тому зупинимось тільки на одній, яка є предметом гострих дискусій серед науковців і по нині. Мова йде про функцію перерозподілу обов'язків по доказуванні в цивільній справі між сторонами.

Це одна з найочевидніших функцій доказових презумпцій, оскільки вона впливає на поведінку сторін, залежно від того в чиїх інтересах вона була встановлена. Очевидність цієї функції також впливає з конструкції правових норм, де закріплена доказова презумпція, які вказують адресатів або суб'єктів, між якими проводиться перерозподіл обов'язків по доказуванні.

Здійснюючи функцію перерозподілу обов'язків доказування між сторонами, доказові презумпції стають, таким чином, спеціальним правилом доказового процесу, яке застосовується всупереч загальному [7, 162; 10, 68; 3, 42]. Під час доказування небайдуже хто з суб'єктів зобов'язаний бути активним чи пасивним в процесі доведення певного факту, оскільки тоді є можливість покласти наслідки його недоведеності на певну особу [4, 56].

Ні в якому разі суддя дану функцію не повинен ігнорувати та вимагати від особи, в інтересах якої передбачений презюмуючий факт здійснення дій по його доведенні, мовляв, інакше він його буде вважати не встановленим. Ситуації з судової практики, де судді ігнорують дану функцію доказових презумпцій вже були [11, 35-36].

В наукових колах мають місце непоодинокі випадки, коли автори заперечували виконання доказовою презумпцією функції перерозподілу обов'язків по доказуванні, вважаючи, що такої функції взагалі не існує, а існує функція звільнення особи від доказування презюмуючого факту [2, 231-232; 8, 88-99; 9, 55-58; 12, 248-268]. Основний аргумент зводиться до того, що з презумпції ні прямо, ні опосередковано не впливає хто повинен спростовувати презюмуючий факт [8, 99]. Тому для судді не має правового значення

від кого будуть виходити докази, які спростовують чи підтверджують презюмуючий факт. Ще один аргумент, який наводиться на користь існування функції звільнення від доказування: спростовувати презюмуючий факт вигідно тій стороні, проти якої встановлена презумпція, і вона це робить, доводячи факт, який заперечує презюмуючий, посилаючись при цьому на нього виключно як на підставу своїх вимог та заперечень. Звідси робиться висновок, що проблема презумпції повністю вичерпується наявністю загального правила розподілу обов'язків по доказуванні між сторонами, і ніякого спеціального правила, яке перерозподіляє обов'язки по доказуванні вводити не потрібно [8, 99].

На нашу думку, вказана позиція є недостатньо аргументована. Дійсно, в нормах права, в ряді випадків, де міститься доказова презумпція не визначається хто з сторін повинен спростовувати презюмуючий факт. Але це не дивно, так як більшість доказових презумпцій містяться в нормах матеріального законодавства, де використання процесуальної термінології як правило не зустрічається, а зі змісту даних норм права логічно можна вивести судження про те, в чиїх інтересах побудований презюмуючий факт і хто його повинен спростовувати. Норма права говорить про юридичну відповідальність учасників правового конфлікту, які при прийнятті позовної заяви судом набувають статусу сторін. Крім того, існують норми права, де чітко вказується хто повинен спростовувати презюмуючий факт. Зокрема, як можна інакше зрозуміти зміст ч.2 ст.614 ЦК: “Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання” (презумпція вини). Особа, яка порушила зобов'язання за поданим позовом набуває статусу сторони відповідача, а презюмуючий факт відповідає інтересам позивача. Тут, конструкція доказової презумпції доволі визначено говорить про сторін, в інтересах яких необхідно довести факти підстави застосування презумпції та спростування презюмуючого факту.

Стосовно пояснення доказової презумпції дією загального правила розподілу обов'язків по доказуванні, а не спеціального, то не слід забувати, що факт, який спростовує презюмуючий має чітко визначений напрямок впливу: заперечити існування презюмуючого факту. В цьому відношенні факт, який заперечує існування презюмуючого факту є доказовим фактом і ризик його не доведення покладається саме на протилежну сторону, тобто ту, проти якої направлена доказова презумпція. Тому її дії, тобто даної особи і направлені на спростування презюмуючого факту.

Ще одним аргументом проти існування функції звільнення особи від доведення певного факту на користь закріплення функції перерозподілу обов'язків по доказуванні між сторонами є зміст ст.61 ЦПК, яка називається “Підстави звільнення від доказування”. В даній статті називаються три види фактів, які звільняють особу від доведення обставин справи, що відповідають її інтересам: факт, який визнаний стороною; загальновідомий факт; преюдиційний факт. Презюмуючий факт в даній статті не вказується.

Отже, доказова презумпція зумовлює перерозподіл обов'язків по доведенні обставин справи, здійснюючи активний вплив на поведінку сторін.

Література:

1. Бабаев В.К. Презумпции в советском праве. – Горький: Горьковская высшая школа МВД СССР, 1974.
2. Гражданский процесс: Учебник / Отв. ред. проф. В.В. Ярков. – М.: Волтерс Клувер, 2004.
3. Каранина Н.С. Правовые презумпции в теории права и российском законодательстве. Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – М., 2006.
4. Луспеник Д. Застосування у судовій практиці доказових презумпцій та фікцій у системі розподілу обов'язків з доказування за новим ЦПК України // Право України. – 2005. - №8.
5. Нахова Е.А. Роль презумпций и фикций в распределении обязанностей по доказыванию. Дис... канд. юрид. наук: 12.00.15. – Саратов, 2004.

6. Ойгензихт В.А. Презумпции в советском гражданском праве. – Душанбе: Издательство “Ирфон”, 1976.
7. **Решетникова И.В. Курс доказательственного права в российском гражданском судопроизводстве. – М., 2000.**
8. Сериков Ю.А. Презумпции в гражданском судопроизводстве. – М.: Волтерс Клувер, 2006.
9. Тарбагаева Е.Б. Роль законных презумпций в процессе судебного доказывания и познания // Правоведение. – 1982. - №3.
10. Треушников М.К. Судебные доказательства. – М.: Городец, 2000.
11. Ухвала Судової палати в цивільних справах Верховного Суду України від 12 травня 2004 р. // Рішення Верховного Суду України. – 2004. - №2(9).
12. **Юдельсон К.С. Проблема доказывания в советском гражданском процессе. – М., 1951.**